

Sjećanje na rad u Institutu za historiju radničkog pokreta u Zagrebu u eri Franje Tuđmana (1962. — 1966.)

MIHAEL SOBOLEVSKI

/

Oradu Instituta za historiju radničkog pokreta u Zagrebu i njegovom direktoru Franji Tuđmanu ispisani su brojni radovi, a naročito poslije njegove pobjede na prvim višestranačkim izborima 1990. godine. U tim mnogim radovima ima objektivnih prikaza njegova rada i Instituta, kritičkih zapažanja, ali i mnogih neistina i dakako najviše pohvala Tuđmanu od strane njegovih sljedbenika. Ovi potonji i danas pokušavaju od njegova života i rada stvoriti bezgranični kult ličnosti, što se ogleda u podizanju velikoga broja spomenika, naziva institucija i ulica. Ono što treba priznati je činjenica da je izborio teritorijalnu cjelinu avnojevske Hrvatske (iako su mu apetiti bili veći), ali je Republiku Hrvatsku ostavio u gospodarskoj i društvenoj pustoši, od koje se nije ni do danas oporavila.

U mnogim radovima o radu Franje Tuđmana u Institutu i radu samoga Instituta spominje se i moje ime, često zlonamjerno i neistinito. Do sada nisam želio s time polemizirati i o tome pisati, a odbio sam i sve medije koji su željeli sa mnom o tome razgovarati i pisati. Kada je Tuđman bio u nemilosti politike nisam o njemu javno rekao niti jednu riječ, a kada je postao svemoćni vladar Republike Hrvatske nisam pisao laude o njemu, za razliku od onih koji su ga prije toga gazili.

Želim sada, i to ne s naknadnom pameću nego temeljeći se na dokumentima, iznijeti svoje sjećanje na rad u Institutu i odnose s Franjom Tuđmanom – sve samo s ciljem da budu od koristi budućim piscima njegove biografije. Sve ima svoj početak, pa ću i ja s početkom. Oko sredine listopada 1962. godine

vratio sam se iz Slavonije u studentski dom u Šarengradskoj ulici u Zagrebu radi pripreme posljednjeg ispita. Studirao sam povijest kao jednopredmetni studij na Filozofskom fakultetu i trebao sam pisati pismeni ispit, tzv. klauzuru, iz predmeta Povijest naroda Jugoslavije kod prof. dr. Vase Bogdanova. Morao sam s polaganjem posljednjega ispita požuriti jer sam imao studentska prava do kraja veljače 1963. godine, kao i stipendiju koju sam dobivao od Savjeta za kulturu Narodne Republike Hrvatske. Po dolasku u studentski dom otišao sam pogledati dospjelu poštu koja je bila odložena na jednom velikom stolu u predvorju. Bila je ogromna hrpa pisama i razglednica i na svu sreću bio sam strpljiv, pregledao svu poštu i našao pismo za mene. Bilo je upućeno od Instituta i potpisano od njegova direktora Franje Tuđmana.

U njemu je kratko pisalo da dođem na razgovor ako sam zainteresiran za rad u Institutu. Moram iskreno priznati da do tada nisam čuo za njegovo ime, a niti da je već bio autor nekoliko knjiga. Otišao sam u Institut potkraj listopada 1962. godine, najavio se kod tajnice i pokazao joj dopis za sastanak s direktorom. Ubrzo sam primljen. Razgovor s Franjom Tuđmanom bio je ugodan i dosta dug. Rekao mi je da je Institut osnovan prethodne godine i da su njegovi osnivači CK SKH i SSRNH, a cilj je istraživanje radničkoga pokreta, narodno-oslobodilačke borbe i socijalističke revolucije. Najprije je pitao koliko još imam ispita do završetka studija, a ja sam mu odgovorio – samo još ispit iz predmeta Vase Bogdanova – Povijest naroda Jugoslavije. Slijedilo je njegovo sljedeće pitanje: zašto bi se htio baviti istraživanjem radničkoga pokreta?

Odgovorio sam mu da sam pohađao seminar prof. dr. Mirjane Gross i da smo u Arhivu grada Zagreba radili na analizi originalnih dokumenata iz radničkoga pokreta Zagreba do 1918. godine. Drugo, da je Vijeće studenata historije zamolilo Vasu Bogdanova da uvede kolegij predavanja iz najnovije povijesti Jugoslavije te je on imao predavanja o povijesti Jugoslavije, uključujući i noviju povijest. U tim predavanjima govorio je i o vlastitom stradanju za vrijeme NDH i mučenju u ustaškom zatvoru na Savskoj cesti kao i o tome da su za to vrijeme bile zabranjene sve njegove tiskane knjige. Nadalje, da sam pisao i klauzuru kod profesora Bogdanova na temu “Ustanak u Srbiji 1941. godine” Sve su to bili razlozi što me ta problematika zanima i da bih se želio i dalje baviti tim temama. Tada nisam ni znao da je već postojala suradnja Instituta s Vasom Bogdanovim i profesoricom Mirjanom Gross i da me je upravo ona predložila Tuđmanu za zaposlenje. Očito da je Tuđman bio zadovoljan ovim razgovorom i rekao mi je da mogu doći na posao u Institut 1. studenoga 1962.

Na kraju me još samo pitao jesam li član SKH, na što sam odgovorio potvrdno. O nacionalnosti me nije ništa pitao.

Naravno, bio sam sretan što sam dobio zaposlenje jer mi je time bila osigurana daljnja egzistencija. Kada sam došao na posao dodijeljen sam Arhivsko-dokumentacionom sektoru, na čijem je čelu bio Živko Juzbašić, a unutar toga u dokumentacioni odjel kojim je rukovodio prof. Marijan Rastić. Njemu mogu zahvaliti na stečenoj radnoj disciplini i odgovornosti prema dobivenom radnom zadatku. Bio sam smješten u tzv. Hegeđušićevoj dvorani u kojoj se nalazio ogromni stol, a oko stola desetak zaposlenika, mahom nezavršenih studenata i osoba sa srednjom stručnom spremom. U kutu dvorane, za stolicom, sjedio je Rastić. Ujutro je prvi dolazio na posao i u bilježnicu bilježio kada je tko dolazio i odlazio.

Uskoro sam dobio i rješenje o zapošljavanju u kojemu stoji da sam postavljen za arhivskoga pomoćnika u fondu za razdoblje socijalističke izgradnje, a vrijednost mog radnoga mjesta označena je s 80 bodova, što je značilo i plaću od 25 000 dinara. Promjenjivi dio osobnog dohotka bio je ovisan o uspjehu na radu, a to je značilo da je osobni dohodak mogao biti i uvećan. Budući da sam u siječnju 1963. diplomirao to mi je osobno primanje uvećano na 31 000 dinara, a kako je moj rad uvijek bio ocijenjen s odličnom ocjenom, svaka tri mjeseca sam uvećavao osobni dohodak za trećinu. Bila je to hvalevrijedna stimulacija za rad. Radio sam različite poslove, među kojima tematski ustroj biblioteke, strukturu političkih stranaka između dva svjetska rata i sl.

Početak 1963. pozvao me je Franjo Tuđman i upitao vladam li njemačkim jezikom. Rekao sam mu da sam njemački učio u srednjoj školi i jednu godinu na fakultetu. Zamolio me je da odem u Nacionalnu i sveučilišnu biblioteku i u listu *Donauzeitungu* pronađem Apel srpskom narodu od 12. kolovoza 1941. kojega je potpisalo 413 predstavnika političkoga i javnoga života u Srbiji. Otišao sam u biblioteku, pronašao članak i prepisao ga vlastoručno. Potom sam ga preveo na hrvatski i odnio Tuđmanu. Članak je imao dvije kartice teksta, a on ga je pročitao u mojoj prisutnosti. Nije imao drugih primjedbi, osim jedne, a pri tome se nasmiješio i pitao me kakva je to "prisna suradnja". Ja sam mu na to odgovorio da je to izraz koji mi upotrebljavamo u Slavoniji, a da to znači "bliska suradnja".

Tada nisam ni znao da mu je ova činjenica trebala za pisanje njegove knjige *Okupacija i revolucija*, ali u knjizi nije citirao činjenice iz *Donauzeitunga*, nego iz lista *Novo vreme*, što je preuzeo iz literature. Poznato je da Franju

Tuđmana nitko nije vidio na istraživanju u bibliotekama, a niti u arhivima, već je za to koristio nas zaposlene u Institutu. Krajem siječnja 1963. godine dobio sam novi zadatak, da zajedno sa studenticom Jelenom Relić radim poslije podne u Leksikografskom zavodu. Riječ je bila o tome da je došlo do dogovora Tuđmana i Krleže da djelatnici Instituta mogu pogledati bibliografiju publicistike kako bi na temelju naslova i kratke regeste odredili je li neka bibliografska jedinica od koristi za znanstvene istraživače u Institutu. Radili smo to oko tri mjeseca. Bio je to uzaludan posao i beskorisno utrošeno vrijeme, jer je bilo vrlo teško utvrditi korisnost određene bibliografske jedinice iz samo tih podataka.

Miroslav Krleža dolazio je na posao u Leksikografski zavod poslijepodne, kada su zaposlenici završili rad. Više puta sam ga susreo na hodniku, uljudno bih stao i naklonom ga pozdravio, a on bi skinuo svoj veliki šešir i naklonio se. Već kad smo kod Krleže, Franjo Tuđman je u jednom intervju za *Polet* 1989. godine izjavio kako ga je prvi na rad u Institut pozvao Miroslav Krleža, što mislim da je izmišljeno. Kao student i predsjednik Povijesnog društva na Filozofskom fakultetu dobio sam pozivnicu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, danas HAZU, da prisustvujem predavanju akademika Vase Bogdanova 16. ožujka 1962. na temu "Hrvatski sabor godine 1861." (pozivnicu posjedujem i danas). Na ulazu u dvoranu uzvanike su dočekali Krleža i Bogdanov. Sa strahopoštovanjem pozdravio sam ih, a Bogdanov je rekao Krleži da sam njegov student, pri čemu smo se rukovali. Krleža me je upitao *kako studije*, a ja sam rekao da sam pri kraju. Kao što je poznato, Krleža i Bogdanov bili su dobri poznanici i između dva rata i iz JAZU-a. Navodim ovu epizodu samo iz jednog razloga, naime da bih rekao da je upravo Bogdanov kao suradnik Instituta od samog osnutka povezao Tuđmana s Krležom. Ta suradnja je bila od koristi i za nas pojedine djelatnike u Institutu, jer smo postali suradnici Leksikografskog zavoda i pisali biografske jedinice. U tom poslu Tuđman je pozivao pojedine djelatnike Instituta i davao im zadatke, a nekoliko puta pozvao je i mene. Prije nego što smo predali članke za enciklopedije, ako je riječ o živoj osobi, morali smo tu osobu potražiti da pregleda napisani tekst i dade primjedbe. Iz tog vremena sjećam se susreta s Milom Počućom. Napisao sam njegovu biografiju za Enciklopediju Jugoslavije i otišao u Sabor u kojem je on vršio dužnost potpredsjednika. Primio me je i ja sam mu rekao svrhu dolaska i ispričao se što mu uzimam dragocjeno vrijeme. A on se grohotom nasmijsao i rekao: "Imam ja više vremena nego kobasica."

Početak 1963. godine Institut je raspisao interni natječaj za zvanje višeg stručnog suradnika, asistenta i stručnog suradnika, a ja sam se na taj natječaj javio za radno mjesto stručnoga suradnika, jer sam imao uvjete za to radno mjesto. Prilikom raspisivanja tog natječaja formirane su za sva tri radna mjesta komisije od istaknutih znanstvenih djelatnika, manje iz Instituta, a više iz drugih institucija izvan Instituta. Komisija na čijem je čelu bila Mirjana Gross priznala mi je zvanje stručnog suradnika. To je bio prvi i posljednji slučaj da su se zvanja u Institutu dobivala na ovaj način: uglavnom se radilo tako da su unapređenja bila volontaristička, a o njima je odlučivao Franjo Tuđman. Potom su se “pokrivala” navodnim odlukama organa upravljanja.

U travnju 1963. vratio se sa sastanka s Tuđmanom moj pretpostavljeni Marijan Rastić. Održao je sastanak s dokumentacijskim odjelom i rekao da će Sabor NR Hrvatske biti pokrovitelj 20-godišnjice Prvog zasjedanja ZAVNOH-a, a Institut je dobio zadaću da istraži i izradi, između ostaloga, pregled sistema narodne vlasti u Hrvatskoj od 1941. do 1943. godine. On će voditi, prema odluci direktora, taj projekt, a odlučeno je da u njegovoj realizaciji sudjelujemo arhivisti Mira Đermanović, Biserka Milinović i ja. Za izvršenje ovoga projekta, naglasio je, vrlo je kratak rok, tj. do kraja lipnja 1963. Bio je to težak i kompliciran zadatak. Morali smo pregledati najprije svu postojeću dokumentaciju iz NOB-a u arhivama, literaturu i memoarsku građu, a za dodatne informacije ići na teren kod pojedinaca i institucija. Ja sam imao još tu nepriliku da sam morao ići na terensko istraživanje, prigodom kojega sam posjetio više mjesta. Imao sam i punomoć Instituta (čuvam je i danas) od 22. svibnja 1963. – da mi se izade u susret za izvršenje ovoga “vrlo hitnog i važnog zadatka”.

Najteže mi je bilo u Osijeku, gdje sam trebao potražiti Donata Užarevića, istaknutog organizatora NOB-a za područje Županje, jer smo o tom području imali nedostatne podatke. Živio je na udaljenoj periferiji Osijeka i napješačio sam se dok sam ga pronašao. Bilo je to 26. svibnja 1963., a to znam jer mi je poklonio knjigu *Županjci u borbi* s posvetom i navedenim datumom. Mi koji smo radili na ovom projektu nismo dolazili u nikakav doticaj s Franjom Tuđmanom. Tamo je odlazio na referiranje samo Marijan Rastić, donosio primjedbe ili što treba još učiniti u istraživanjima, a pogotovo za područja o kojima je bilo malo činjenica. Ovaj veliki istraživački projekt bio je na vrijeme okončan i priređen za objavljivanje. Svi četvero bili smo označeni kao autori. No, jednoga dana vratio se Rastić sa sastanka s direktorom koji mu je navodno rekao da treba biti on autor, a da nas troje stavi u bilješku da je rad napravio u suradnji s nama. Bili

smo tim činom iznenađeni i zatečeni, naprosto u to nismo vjerovali. Ponijeli smo se kukavički i nismo protestirali, što smo trebali. Jedina satisfakcija je bila što smo dobili vrlo visoke honorare, a moj je iznosio 113 000 dinara, što je bilo gotovo četiri moje mjesečne plaće.

Potkraj 1963. angažirao sam se na pisanju referata za znanstveni skup u povodu izlaska iz tiska prvoga izdanja "Pregleda istorije SKJ". Skup je održan od 12. do 14. prosinca 1963. u prostorijama Instituta, a ja sam za skup pripremio izlaganje na temu "Nacionalne manjine Jugoslavije i *Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije*". Budući da je program skupa planiran u tri dana, bio je vremenski preopterećen referatima i diskusijom pa nas nekoliko referenata i nismo imali prilike pročitati svoje referate. To smo učinili naknadno, 16. prosinca 1963., u prisustvu samo djelatnika Instituta. Franji Tuđmanu nisam nosio rad na pregled i odobrenje, a mislim da je to bio slučaj i s mnogim drugim referatima Instituta. Najvažnije je bilo da su svi radovi sa skupa bili objavljeni. Drugog dana skupa, tj. 13. prosinca 1963. predsjednica Komisije za historiografiju Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske Anka Berus pripremila je povodom simpozija drugarski susret u Banskim dvorima (posjedujem pozivnicu).

Kada je Franjo Tuđman davao zadatke pojedinim djelatnicima, onda je to trebalo izvršiti u kratkom roku. Početkom 1964. godine pozvao me je i rekao da se Marko Belinić, tada predsjednik Republičkog odbora SUBNOR-a, priprema za posjet Čehoslovačkoj. S tim u vezi mu je bio potreban tekst o sudjelovanju Čeha i Slovaka u narodnooslobodilačkoj borbi. Dao mi je zadatak da odmah otputujem u Daruvar i potražim prvoborca iz redova češke manjine, Mišu Kmecika, i da ga zamolim za određene činjenice. Imao sam toliko vremena da se javim obitelji da moram na hitni put. U Daruvar sam otputovao autobusom i negdje pred večer stigao sam u mjesto. Pošto sam se smjestio u hotelu krenuo sam potražiti Kmecika. Uopće nisam imao adresu njegova stana te sam mislio da trebam pitati nekoga od građana. Tako hodajući vidio sam da je u Češkom domu izložba o Česima i Slovacima u NOB-i. Na moju sreću, dvorana je još bila otvorena. Pomno sam pogledao izložbu i zabilježio brojne činjenice. Tu sam saznao Kmecikovu adresu stanovanja i lako ga pronašao. Primio me je srdačno i ja sam mu obrazložio cilj moga dolaska. U razgovoru koji je dugo trajao zabilježio sam njegova sjećanja. Vratio sam se u hotel i od tih prikupljenih činjenica – a nešto sam znao i iz vlastitih istraživanja jer su me nacionalne manjine, kojima sam i sam pripadao, zanimala tada i kasnije u svom istraži-

vačkom radu – napisao tekst. Iduće sam jutro otputovao u Zagreb. Tu me je već čekala daktilografkinja i ja sam joj diktirao tekst. Tekst je imao gotovo autorski arak, potpisao sam ga i predao Tuđmanu (kopiju teksta posjedujem). S tim je člankom Marko Belinić otišao u posjet Čehoslovačkoj. Kada sam se vratio s odsluženja vojnog roka u ožujku 1965. godine dočekao me je u biblioteci bratislavski list *Pravda*, organ КР Slovačke od 5. kolovoza 1964. (god. XLV, br. 216, str.3) i u njemu je prenijet veliki dio moga teksta pod naslovom “Česi i Slovaci v bojch proti hitlerovcev v Juhoslavi” i potpisom “Podla M.Sobolevskeho – A.Bedrinič.” (posjedujem novine).

Prije odlaska na odsluženje vojnog roka izravno Tuđman dao mi je zadatak da prikupim podatke o petoj koloni u Jugoslaviji i napišem tekst, ali mi nije rekao ovaj put u koje svrhe. Najvjerojatnije je trebalo biti za njegove potrebe. Istraživanje ovoga zadatka bilo mi je vrlo teško, jer je o tome postojalo malo literature. Nekako sam uspio napisati sedam stranica i predati mu, a je li to koristilo ili ne – nije mi poznato.

U početku mi je dodjela svih tih poslova koje sam obavljao izgledala kao izraz povjerenja u moj rad i sposobnost da ih izvršim. Ubrzo sam shvatio da je to intelektualno izrabljivanje, te sam nakon odsluženja vojnog roka odlučio promijeniti strategiju. O tome kasnije.

Na odsluženje vojnog roka otišao sam u ožujku 1964. godine i nije me bilo u Institutu sve do 15. ožujka 1965. Vojni rok služio sam u Delnicama i Jastrebarskom, gdje sam na vojnoj vježbi teško ozlijeđen u listopadu 1964. godine. Mjesec dana proboravio sam na liječenju u Vojnoj bolnici na Šalati, zatim dva mjeseca na bolovanju, nakon čega mi je ustanovljena tek ograničena sposobnost pa sam premješten u kancelariju pješadijsko – motorizirane čete. S Institutom za to vrijeme nisam bio ni u kakvom dodiru, niti sam znao što se u njemu događalo. Zbog toga me je začudila objeda dr. sc. Zdenka Radelića da sam i ja u proljeće 1964. godine, kada je Osnovna organizacija SKH Instituta raspravljala o primjedbama СК SKH i kritikama koje je u *Komunistu* objavio Marinko Gruić, podupirao partijsko rukovodstvo u Zagrebu (*Polu stoljeća prošlosti: Hrvatski institut za povijest* 1961. — 2011., Zagreb 2011., str. 35). Nisam mogao biti na sastanku, jer sam bio na odsluženju vojnog roka u Delnicama.

Kada sam se vratio s odsluženja vojnog roka i otpočeo ponovno s radom u Institutu saznao sam da je Institut proslavio trogodišnjicu svojega rada i da sam i ja nagrađen kompletom knjiga u izdanju Instituta. U tekstu nagrade je pisalo:

Mihaelu Sobolevskom, radniku Instituta za historiju radničkoga pokreta, u znak priznanja za zalaganje i doprinos stručnom radu o trećoj obljetnici Instituta.

Tekst su potpisali direktor Instituta Franjo Tuđman i predsjednik Savjeta Nikola Kajić.

Počeo sam ponovno raditi u Institutu 15. ožujka 1965. i u toj godini nisam bio ni u kakvom sukobu s Franjom Tuđmanom. Nisam više želio raditi u Dokumentacijskom odjelu i biti "mali poteci", već sam zahtijevao rad u Znanstvenom odjelu. To sam i uspio i dobio rješenje za radno mjesto "asistenta istraživača u naučno-istraživačkom odjelu" sa startnom osnovicom od 40 000 dinara, a ostatak dohotka trebao je biti po "učinku u radu". Nažalost, toga učinka u radu nije više bilo u Institutu, ne samo zbog otežanog njegova financiranja, već i zato što u Upravi nije bilo htijenja. Provodeći sistem nagrađivanja prema radu Institut se mogao riješiti neproduktivnog kadra, pogotovo nabujalog činovništva, i svesti se u realne granice, da osnovni kadar sačinjavaju djelatnici na znanstvenim istraživanjima.

Po povratku u Institut dobio sam zvanje ali ne i raspored u kojem ću odjelu raditi. Budući da je u to vrijeme osnovan i Odjel za međunarodni radnički pokret odlazio sam više puta kod Tuđmana i predložio mu da bih se želio baviti radničkim pokretom u Poljskoj i Čehoslovačkoj, što je on i prihvatio. Poljski jezik bio mi je materinji, a još kao srednjoškolac uspostavio sam vezu s poznatim polonistom Julijem Benešićem. Pozvao me je da ga posjetim, što sam i učinio za vrijeme zimskih praznika u siječnju 1957. godine. Tom prigodom poklonio mi je i čitanku i gramatiku poljskog jezika Josipa Hamma i mnogo knjiga na poljskom jeziku. Pribavio sam i odgovarajuću literaturu za učenje češkog i slovačkog jezika. Institut je imao razmjenu knjiga i časopisa s mnogim zemljama, pa je tako mnogo povijesne literature dolazilo iz Poljske i Čehoslovačke.

U tom početnom razdoblju bio sam zaokupljen raspravama koje su se odnosile na sporove između poljske države i Katoličke crkve. S tim u vezi napisao sam i članak "Šta je sporno u odnosima između crkve i države u Poljskoj", koji je kasnije objavljen u beogradskoj *Međunarodnoj politici* (br. 387, 16. maja 1966.). Ovaj polumjesečnik tiskan je na "srpskohrvatskom" i pet svjetskih jezika. Međutim, nije bilo sreće da ovaj Odjel za međunarodni radnički pokret opstane. Takav je Institut postojao u Beogradu kao savezni, a ni osnivači Instituta nisu to odobrali. Zbog toga je promijenjen naziv instituta u Institut za

historiju radničkog pokreta Hrvatske i time mu je ograničeno polje djelovanja. Pomirio sam se s tom činjenicom i ponovno je trebalo početi iz početka.

S tim novim nazivom Instituta dobio sam 25. siječnja 1966. rješenje da sam postavljen za radno mjesto asistenta u Znanstveno istraživačkom sektoru u Odjelu za radnički pokret 1941. — 1945. godine i akontacijom od 700 novih dinara. Voditelj Odjela je bila Fikreta Jelić Butić, a bilo nas je pet djelatnika i odlično smo surađivali. Rad Instituta opterećivali su brojni problemi: sukob Franje Tuđmana s Vladimirom Bakarićem i CK SKH, financijski problemi, prekomjerno zapošljavanje neproaktivnog kadra, te upravljački i samoupravljački problemi u instituciji. U tom pogledu izvjesna prekretnica bila je godišnja izborna konferencija Osnovne organizacije SKH Instituta, održana 21. prosinca 1965. Na toj konferenciji sudjelovao sam u raspravi i istaknuo da se partijska organizacija ne može baviti samo prihvaćanjem ili raspravom o raznim materijalima viših partijskih tijela, nego mora razmatrati i probleme unutar Instituta i pomoći samoupravnim tijelima da rješavaju nagomilane probleme. Vjerojatno da je ova moja diskusija utjecala na Veru Lukatelu da me predloži za sekretara OO SKH Instituta. Franjo Tuđman je predložio svog pouzdanika Šerifa Šehovića. Prilikom glasanja ja sam dobio veći broj glasova prije svega od mlađih članova, ali i od starijih u Arhivu, među kojima je bilo više sudionika Narodnooslobodilačke borbe. Iako sam bio mlad po godinama i partijskom stažu imao sam iskustva u političkom djelovanju. Do tada sam bio sekretar OO SKH Historije i član Fakultetskog komiteta u Zagrebu. U kolovozu 1960. godine polazio sam 15-dnevni partijski seminar zagrebačkog sveučilišta u Zadru. Bio sam svjestan što me čeka, jer na ovoj izbornoj konferenciji Osnovne organizacije SKH bilo je očito da su u Institutu stvorene dvije frakcije. Jedna je bila oko Franje Tuđmana, u kojoj su bili okupljeni vojni i politički veterani, mahom svi postavljeni na rukovodne funkcije u Institutu. Preostali članovi SKH zalagali su se za neophodne sveopće promjene u Institutu, kako bi opstali i u njemu stvorili normalne mogućnosti rada.

Od početka nisam želio provoditi u radu OO SKH postojeću praksu da su sekretari odlazili kod Tuđmana i s njim dogovarali dnevni red partijske organizacije. Dnevni red je određivao sekretarijat OO SKH od pet članova i datum sastanaka i dnevni red je bio objavljen na oglasnoj ploči. Neposredno iza izbora u partijskoj organizaciji održani su i izbori za unutarnje članove Savjeta Instituta te sam tom prigodom dobio najveći broj glasova, što sam smatrao i povjerenjem najvećeg dijela djelatnika Instituta u budućem djelovanju.

Demokratizirali smo sastanke OO SKH i na nju su mogli dolaziti i nečlanovi organizacije. Mogli su slobodno sudjelovati u radu i raspravljati o pojedinim točkama dnevnoga reda. Dolazilo je na sastanke više takvih osoba, a neki od njih su bili u prošlosti isključeni iz partijske organizacije. Neke od njih smo ponovno primili u članstvo. Tu je bio tragikomičan slučaj Rade Stoisavljevića, rodom iz Like. Kada su se osnivale seljačke radne zadruge 1949. kao član Partije bio je protiv formiranja tih zadruga, tvrdeći da one nemaju nikakva smisla u pasivnim selima Like. Bio je isključen iz Partije i u međuvremenu ponovno primljen. Kada je došlo do rasformiranja seljačkih zadruga, on se tome suprotstavio, pa je ponovno isključen iz članstva. Dolazio je često na sastanke partijske organizacije i mi smo prihvatili njegovu molbu da ga ponovno primimo u članstvo, a protiv toga nije imao ništa ni Općinski komitet SKH Centar koji je potvrdio to članstvo.

Jedna od prvih konkretnih akcija koju smo poduzeli zajedno sa sindikalnom podružnicom bilo je pitanje dodjele stanova i da se od strane Instituta osiguraju djelatnicima na znanstvenim područjima mentori. Predsjednik sindikalne podružnice Nikola Radačić i ja otišli smo kod Tuđmana na razgovor. Naime, Institut je od grada Zagreba dobivao i izvjesni broj stanova, a Franjo Tuđman ih je dodjeljivao po svom nahođenju. U razgovoru smo istaknuli da dodjela stanova treba ići preko samoupravnih organa i da se trebaju poštivati stavovi sindikalne podružnice. Naglasili smo da raspodjela stanova nije samo kadrovska, nego i socijalno pitanje, jer svi zaposleni iz svoga dohotka izdvajaju i za stambeno zbrinjavanje. Šutio je i nije ovaj naš zahtjev ni komentirao, jer za to nije imao suvislo opravdanje. Zatim smo izrazili potrebu mentorstva, a on nam je odgovorio: “Svi ste bačeni u vodu, pa plivajte.”

Ipak je došlo do izvjesnih promjena. Za naš odjel koji se bavio razdobljem 1941. — 1945. imenovan je za mentora prof. dr. Ljubo Boban i s njim smo uspješno surađivali, sve dok se potkraj 1966. godine nije zahvalio na toj dužnosti i ušao u žučnu polemiku s Franjom Tuđmanom u vezi s njegovom doktorском disertacijom.

U proljeće 1966. došao mi je na razgovor Pavao Crljenica, šef računovodstva Instituta. Rekao mi je da su u vrijeme građevinskih radova na zgradi Instituta dolazili računi, a taj materijal nije zaprimljen. Vjerojatno je da se on odvezio u renoviranje Tuđmanova stana. Pitao sam ga je li platio te račune. Odgovorio je da jest, a da mi, koji smo u upravi Instituta, postavimo to pitanje na tom tijelu ili pred drugim organima upravljanja. Rekao sam mu da partijska

organizacija nije ni sud ni tužilaštvo, a ako postoji krivična odgovornost, partijska organizacija raspraviti će o odgovornosti svojih članova koji su sudjelovali u mogućem krivičnom djelu. Nakon toga nije se više javljao s tom inicijativom, vjerojatno čuvajući i svoju odgovornost. Da je to bila istina, potvrdio je u svom intervjuu Josipu Štimcu danom *Globusu*, ako se dobro sjećam, u jednom broju iz 1998. godine. A on je to dobro znao jer je bio tajnik Instituta.

Djelatnost OO SKH Instituta u 1966. približno najtočnije je opisao Darko Hudelist u knjizi *Tuđman* (Zagreb, 2004.), jer je koristio sačuvane zapisnike partijske organizacije. U interpretacije ne ulazim, jer je to njegovo osobno razumijevanje. Pri tome, kada je riječ o zapisnicima, treba imati kritički pristup. Neki sastanci trajali su i po više sati, a zapisnik ima nekoliko stranica, te je uhvatio tek po koju činjenicu iz rasprave. Tko je što rekao može se jedino vidjeti iz stenograma, a za moje vrijeme dok sam bio sekretar, takav ni jedan zapisnik ne postoji jer to tada nije bilo uobičajeno. I u toj istoj knjizi Hudelist (str. 410—411) napisao je najveću glupost koju je moguće napisati, bez ijednog argumenta. Citirat ću taj odlomak, jer te zablude poslije koriste i mnogi drugi Tuđmanovi biografi, bez trunke savjesti da ih provjere. Na navedenim stranicama Hudelist piše:

Ali nije to bio jedini adut (misli se na uskratnu financija Institutu, *nap. a.*) što ga je Bakarić odlučio upotrijebiti protiv svog velikog suparnika (misli na Tuđmana, *nap. a.*). Drugi je, možda, bio još jači i ubojitiji: preko jednoga od svojih najpovjerljivijih suradnika u Centralnom komitetu SKH, Duje Katića – koji je u CK-u bio zadužen za ideološka pitanja – uspostavio je blisku “tajnu vezu” s nekoliko mlađih članova osnovne organizacije SK u IHRPH-u, koji su Tuđmanu bili podjednako neskloni kao i on sam. Među tim, uvjetno rečeno, “mladoturcima” najistaknutiji su bili Mihael Sobolevski i Zlatko Čepo. Od kraja 1965. nadalje oni su neprekidno u izravnim kontaktima s Katićem i Centralnim komitetom i uglavnom postupaju onako kako im se u CK-u sugerira ili naredi. Partijska organizacija Instituta pretvorena je, za samo nekoliko mjeseci, u transmisiju Centralnoga komiteta, a time i zaseban centar moći u Institutu, direktno suprotstavljen direktoru Tuđmanu i neformalnoj skupini njegovih plaćenika. Njegov je osnovni zadatak bio podrivanje Tuđma-

novе vlasti u Institutu, odnosno da ga se psihički i na svaki drugi način sve više iscrpljuje.”

Što reći nakon ove gomile neistina. Nitko, ponavljam nitko, od članova partijske organizacije nije imao bilo kakvu vezu s Centralnim komitetom SKH i Vladimirom Bakarićem, čak ni Franjo Tuđman nakon 1965. godine. S te strane bili smo u potpunosti blokirani, jer je partijska organizacija bila javno prozvana da dovoljno ne radi na rješavanju problema Instituta. Nikakva transmisija nismo bili Duje Katića, koji je navodno bio transmisija Vladimira Bakarića. Dok sam bio sekretar partijske organizacije Duje Katić nije nikada prisustvovao sastancima naše organizacije. Kada u rješavanju nagomilanih problema u Institutu nismo imali nikakvu pomoć ni od Općinskoga komiteta SKH Centar, a niti od Gradskog komiteta Zagreb na čijem čelu je bio sekretar Miko Tripalo, ja sam odlučio da potražim pomoć u Izvršnom komitetu CK SKH koji se je nalazio u Dežmanovom prolazu. U rujnu 1966. primio me je Duje Katić, tada član Izvršnog komiteta CK SKH i sjećam se toga neugodnoga susreta, kao da je bio danas. Izložio sam mu razlog dolaska, opisao stanje u Institutu i otežano djelovanje partijske organizacije s obzirom na dio članova, frakcionaštvo, a on mi je na kraju svega toga rekao: “Sve te probleme morate sami riješiti.” Ja sam mu na to odgovorio vrlo ljutito: “Vi ste osnivači Instituta i rješavajte taj problem.” Tada sam već počeo razmišljati da potražim novo radno mjesto, jer u ovakvome Institutu nema radne perspektive.

U mnogim napisima raznih biografa Franje Tuđmana u razdoblju njegova direktorstva u Institutu piše da sam kao sekretar partijske organizacije u direktnoj suradnji s Vladimirom Bakarićem radio na Tuđmanovom rušenju. Nikada, ni u živo ni preko telefona, nisam se vidio ni čuo s Bakarićem.

Prvi put sam ga uživo vidio 1. listopada 1967., kada sam bio domaćin predsjedniku SFRJ Josipu Brozu Titu u Zavičajnom muzeju u Ogulinu. Tada mi je prišao, vjerujem da i nije znao kako se zovem, te rekao da se obraćam samo Titu, kao da oni drugi ne postoje. Godine 1968. dobio sam od njega pismo, u povodu izlaska iz tiska moje knjige *Ogulinški proces Josipu Brozu* u kojem mi je ukazao opravdano na dvije manje faktografske greške. S Vladimirom Bakarićem poblize sam se upoznao 1973. kada je bio u posjetu Tounju i Ogulinu. Tražio je da na ručku u njegovu čast budem i ja. Posjeo me pored sebe i za vrijeme ručka interesirale su ga mnoge političke pojave i tisak u Ogulinu između dva svjetska rata. Iznio mi je i svoje sjećanje na život u Ogulinu, dok je u njemu boravio.

Mnogi Tuđmanovi biografi navode kako su pojedinim sastancima partijske organizacije prisustvovali Ivica Račan (mladac koji je tek ulazio u politiku), Josip Hrnčević (tada je bio predsjednik Ustavnog suda SR Hrvatske), Josip Brnčić (tada je bio predsjednik Vrhovnog suda SR Hrvatske) i Duje Katić koji je bio u Institutu. Njihova imena nećete naći ni u jednom zapisniku partijske organizacije iz 1966. godine, jer su to sve izmišljotine.

Neki pisci o radu Instituta u to vrijeme govore kako su neki komunisti postali špijuni, ali to ne potkrepljuju niti s jednom istinitom činjenicom, da bi se vidjelo čiji su. Postojala je “krtica” u sekretarijatu Osnovne organizacije SKH Instituta, a to je bio Šerif Šehović. Na sekretarijatu od pet članova nikada se nije suprotstavio dnevnom redu ili planovima o tome što će se pripremati za sastanak partijske organizacije. Nakon sastanka odlazio je Franji Tuđmanu i sve mu prenosio, tako da je on znao unaprijed o čemu će se raspravljati. U radu partijske organizacije poštivali su se principi suradnje s višim forumima i na to je isključivo imao pravo sekretar organizacije ili od organizacije određeni član.

Direktor Instituta Tuđman otišao je krajem lipnja na tzv. studijsko putovanje u SAD, o čemu mi obični djelatnici nismo imali pojma, a niti koliko će dugo biti izvan Instituta. Za to vrijeme zamjenjivao ga je general-potpukovnik Nikola Kajić. Trebali smo 1. srpnja 1966. otići na kolektivni godišnji odmor, što se inače prakticiralo i do tada, a u Institutu bi samo ostale dežurne osobe. Međutim, dan prije održavanja Brionskog plenuma SK SKJ dobio sam hitnu poruku da na godišnji odmor ne može ići niti jedan član SK, jer će odluke toga plenuma morati razmotriti organizacija i prema njima se odrediti. Bila je doista mučna situacija kada sam o tome obavijestio sve članove partijske organizacije, a neki od njih već su imali kupljene karte i rezervacije za putovanje na godišnji odmor. Drugoga srpnja 1966., pošto smo dobili zaključke s Brionskog plenuma, održali smo sastanak partijske organizacije i jednoglasno usvojili zaključke. Nakon toga su i članovi SK otišli na godišnji odmor.

Vrativši se s godišnjeg odmora, dočekala me je vruća politička jesen. Tek što se stižala javna hajka na Institut, izbila je nova afera vezana za projekt Mihajla Mihajlova iz Zadra, a u vezi s pokretanjem “samostalnoga socijalističkoga časopisa”. Taj je projekt bio politički osuđen kao neprijateljski, a u njega su bila uključena i dva djelatnika Instituta: Daniel Ivin i Nikola Čolak. Kad su to doznali u upravi Instituta, suspendirali su ih s posla dok se ne provede disciplinski postupak protiv njih. Međutim, oni su pobjegli u inozemstvo, a da su ostali ne bi trpjeli nikakve veće posljedice. To potvrđuju i činjenice, jer se Ivin

uskoro vratio iz inozemstva i nastavio rad u Institutu. Budući da Daniel Ivin nije bio član SKH, ni s te strane nije moglo biti za njega bilo kakvih posljedica.

Jedan od bitnih sastanaka organizacije SKH Instituta održan je 9. rujna 1966., a ne 2. rujna kako to pišu neki biografi o Institutu. Na sastanku nije bila glavna točka Ivin-Čolak, već opće bezvlašće u Institutu, kadrovska politika, nefunkcioniranje samoupravnih organa, financiranje, niski osobni dohoci, frakcionaštvo i sl. Sve ove otvorene teme bit će okosnica za posljednji sastanak koji sam vodio kao sekretar, a održan je 8. prosinca 1966. O tome nešto kasnije.

Tek smo sankcionirali jedan politički problem, a već se javio drugi, tj. afera Bruno Bušić. On se zaposlio u Institutu 1965., na isti način kao što smo se i mi zaposlili, putem preporuka. Zbog govorne mane nije bio druželjubiv. Mi mlađi djelatnici znali smo se okupiti u prizemlju Instituta, a ponekad je i on bio među nama i popio s nama kavu. O njemu nismo znali ništa kao ni on o nama. Uskoro je bio uhapšen, zatvoren i osuđen 25. ožujka 1966., te pušten na slobodu do pravomoćnosti presude, pa je i nastavio rad u Institutu. O tome nisam znao ništa, te sam poslije doznao iz literature, a posebno iz knjige Anđelka Mijatovića (*Bruno Bušić*, Zagreb, 2010.). U vrijeme dok je čekao pravomoćnost presude u listopadu 1966. pobjegao je iz Instituta u Austriju. Zbog samovoljnog napuštanja Instituta pretao mu je radni odnos. Kada je to doznao Franjo Tuđman sa svojim uskim krugom pouzdanika napisao je predstavku Izvršnom komitetu CK SKH i Vrhovnom sudu da se Bušiću do pravomoćnosti presude omogući da se povрати u zemlju i nastavi s radom u Institutu. Negdje 21. ili 22. studenoga 1966. pozvao me je kao sekretara Osnovne organizacije SKH zamjenik direktora Nikola Kajić. Došao sam na taj razgovor. Odmah mi je rekao da ga je zamolio direktor Tuđman da razgovara sa mnom o povratku Brune Bušića i da su tom pogledu napisali predstavku. Dao mi je da je pročitam i zatim potpišem, a već je bila potpisana od šest članova, Tuđmanovih pouzdanika. Nisam u tome vidio ništa sporno, pa sam je potpisao, dobro se sjećam pod rednim brojem 7. Nakon toga su predstavku potpisali i drugi članovi SKH. Bez tih potpisa ne bi bilo povratka Brune Bušića na ponovni rad u Institut. A tu činjenicu zaboravljaju Bušićevi biografi. Potpisivanjem ove peticije, a Kajić mi je rekao da je hitno, prekršio sam proceduru, jer je to trebalo doći na sekretarijat Osnovne organizacije SKH Instituta i tu se trebala donijeti konačna odluka. Bez potpisa članova SKH ne bi bilo ponovnog povratka Brune Bušića na posao.

Negdje oko 10. rujna 1966. vratio se Tuđman iz posjeta SAD-u, a 27. rujna dobio sam rješenje da sam postavljen na radno mjesto pomoćnog istraživača,

iz čega je bilo očito da sam kažnjen, jer sam bio prije toga na radnom mjestu asistenta. Dijelila su se tada u Institutu nova zvanja, bez ikakvog internog natječaja i podnošenja zahtjeva pojedinih djelatnika. A da sve još bude sumnjivije u rješenju se navodio i zaključak Savjeta Instituta od 15. rujna 1966. To je bio čisti falsifikat, jer taj Savjet nije održan, što pouzdano znam jer sam i ja bio član Savjeta. Usprotivio sam se toj prijevari i poniženju. Podnio sam žalbu na ovo rješenje Savjetu Instituta i ona je pozitivno riješena na sastanku Savjeta, održanom 31. listopada 1966. Bio je to sastanak samo užega dijela Savjeta od biranih članova Instituta krajem prosinca 1965. O mojoj žalbi na osobni dohodak govorio je Tuđman i rekao da su plaće Instituta male, a za mene je predložio da mi se osobni dohodak sa 750 novih dinara poveća na 950 novih dinara. Ja to nisam prihvatio, nego sam zahtijevao da mi se poveća na 850 n.d., kao što su to imali i drugi za radno mjesto istraživača. Usprotivio sam se prijedlogu Franje Tuđmana, jer sam to shvatio kao pokušaj da me se ušutka. S druge strane kada bi to doznali ostali djelatnici iz moga odjela, ne bi im mogao od srama pogledati u oči. Savjet je prihvatio moju intervenciju.

Na istoj sjednici Savjeta razmatrao se strateški plan daljnjeg rada Instituta, koji je podnio direktor Tuđman. Bilo je riječi o sintezi povijesti radničkoga pokreta, narodnooslobodilačke borbe i socijalističke izgradnje Hrvatske. Za tu točku nismo dobili nikakav pisani materijal, što bi bilo logično, a niti je o tome raspravljao Savjet Instituta u širem sastavu (u njemu su bile dvije trećine članova iz struktura osnivača i drugih institucija). Neimenovanje ovih članova i nekonstituiranje Savjeta u širem sastavu bio je znak da osnivači Instituta nemaju povjerenja u njegov rad. Kako rekoš Tuđman je na tom krnjem Savjetu pročitao teme i nosioce istraživanja. Otvorio je raspravu o projektu, u prvih mah svi smo šutjeli, a onda sam shvatio da taj projekt ima jednu veliku prazninu. Javio sam se za riječ i rekao da projektom nije predviđeno istraživanje vojno-teritorijalnih organa vlasti (komande mjesta, područja i oblasti), što je bila logistika Narodnooslobodilačke vojske. Prihvatio je moj prijedlog i naložio mi da što hitnije otputujem u Beograd u tada Vojnoistorijski arhiv i da istražim tu temu. Uskoro sam otišao na put i zadržao se više dana na istraživanju.

U toj teškoj atmosferi u radu Instituta 1966. godine, bremenitog svakodnevnim suprotnostima i bez ikakve podrške osnivača Instituta, snalazili smo se kako je tko mogao. Mnogi mladi istraživači marljivo su radili. Ja sam volio svoj posao i shvatio sam da treba što više pripremiti radove za nastup na znanstvenim skupovima. To je bila dobra mogućnost da svoj rad predstavim javnosti,

ali i da vidim dosege iskusnijih i etabliranih znanstvenika. U 1966. godini sudjelovao sam na više znanstvenih skupova, a nekima je suorganizator bio naš Institut. Dobra strana većine tih skupova je bila što su radovi objavljivani u zbornicima ili je postojala druga mogućnost da se tiskaju. U siječnju 1966. sudjelovao sam na znanstvenom skupu u Zagrebu povodom 20-godišnjice oslobođenja s referatom o djelatnosti JNOF-a u Hrvatskoj, a u organizaciji SUB-NOR-a Hrvatske, Povijesnog društva Hrvatske i našeg Instituta. Referenti su bili cijenjene osobe, a za vanjske suradnike bio je osiguran smještaj, dnevnice i putni troškovi. Za nas referente je predsjednik Sabora SRH Ivan Krajačić priredio prijem u Banskim dvorima 8. siječnja 1966. (pozivnicu čuvam i danas). U srpnju iste godine nas nekoliko djelatnika sudjelovali smo s referatima na simpoziju u Beogradu organiziranog od više institucija, a povodom 25-godišnjice ustanka naroda Jugoslavije. Na ovom skupu nastupio sam s referatom o nazivima prvih organa narodne vlasti u Hrvatskoj (materijali sa skupa nisu objavljeni u zborniku). Te godine bio sam od strane Instituta za savremenu istoriju iz Beograda jedini pozvan iz Hrvatske da sudjelujem na međunarodnom simpoziju o temi "Narodni front i komunisti 1938. — 1945." Skup kojem su prisustvovali jugoslavenski, čehoslovački i poljski povjesničari održan je 12. listopada 1966. Ja sam referirao o Narodnoj fronti u Hrvatskoj 1941. — 1945. Radovi sa toga skupa objavljeni su u zbornicima 1968. i to istovremeno u Beogradu, Pragu i Varšavi. Tom prigodom pobliže sam se upoznao i s Perom Damjanovićem, potonjim direktorom Instituta za savremenu istoriju, koji je pratio što se zbiva u radu našega Instituta. Rekao mi je da, ako imamo ikakvih problema u radu, slobodno možemo doći kod njih raditi.

Sljedeći znanstveni skup povjesničara iz ove tri zemlje trebao se je održati u Varšavi i ja sam za njega pripremio referat "Poljaci u Narodnooslobodilačkoj borbi Jugoslavije 1941. — 1945.". Nažalost, taj skup nije nikada održan, jer je došlo do nekih političkih nesuglasica između Poljske i Jugoslavije, a o čemu se radilo, meni nije bilo poznato.

Od 4. do 7. studenog 1966. održan je veliki međunarodni znanstveni skup o Prvom zasjedanju AVNOJ-a u Bihaću. Među suorganizatorima ovoga skupa bio je i naš Institut. S referatima na njemu sudjelovali smo iz Instituta Franjo Tuđman, Fikreta Jelić Butić i ja. Moja tema je bila "Prvi opći izbori za narodnooslobodilačke odbore na oslobođenim područjima Hrvatske (XII 1942. — III 1943.)". Uvodni referat na skupu o ulozi "Bihačke republike" u NOB-u Jugoslavije trebao je održati Vladimir Bakarić, ali zbog bolesti nije mogao prisustvo-

vati skupu. Njegov referat je pročitao Franjo Tuđman, a to je za prisutne bilo veliko iznenađenje, s obzirom da se kod naših povjesničara znalo da je Bakarić u zategnutim odnosima s Tuđmanom i Institutom. Prepričavalo se za vrijeme skupa i tračalo, a malo tko je znao pravu istinu, zašto je Tuđman pročitao Bakarićev referat. Na skupu sam se družio uglavnom s Fikretom Jelić Butić, a kako je ona radila u bihaćkom muzeju prije dolaska u Institut, to je dobro poznavala svoga bivšega direktora Branka Bokana. U vrijeme stanke prvoga dana popili smo skupa kavu i pitali ga kako to da je Tuđman čitao Bakarićev referat s obzirom na odnose koje je imao s tom osobom. Bokan nam je rekao da su dan uoči skupa imali sastanak organizacijskog odbora, da je taj sastanak dugo trajao i da se glavna polemika vodila oko toga tko će pročitati Bakarićev referat – Tuđman ili Pero Morača. To je bila mučna polemika jer su imali nerazriješene odnose i iz ranijeg razdoblja. Na kraju je ipak odlučeno da Bakarićev referat pročita Tuđman jer se radi o Bakariću, dakle državniku i političaru iz Hrvatske. Pitali smo Bokana zašto se nije zalagao da Bakarićev referat pročita netko od domaćina, pa i on sam, jer je bio najangažiraniji u organizaciji ovoga skupa. Odgovorio nam je da se to možda ne bi dobro shvatilo. Na taj način, s obzirom da su sva sredstva javnog informiranja, a posebno televizije, dale referatu Vladimira Bakarića veliki prostor i isticale tko ga je pročitao, mogao se u javnosti steći dojam da je Tuđman zadužen od Bakarića da pročita njegov uvodni referat i da su među njima nestale nesuglasice. Koje su bile namjere Franje Tuđmana da se izbori da pročita Bakarićev referat, samo on zna, ali su se od nekih djelatnika Instituta koji su bezrezervno podržavali Tuđmana prenosili glasovi da je Tuđman imao podršku Vladimira Bakarića. No, kako smo Fikreta Jelić Butić i ja znali pravu istinu, to se je i saznala prava istina.

Drugi dan skupa, u vrijeme stanke, Jelić Butić i ja otišli smo pozdraviti našega direktora Franju Tuđmana. Budući da smo mi svoje referate izložili već prvi dan, to nam je samo rekao da nam se izlaganje temelji na činjenicama. U objavljenom zborniku s ovoga skupa nije naznačeno da je Bakarićev referat pročitao Tuđman, a ni njegov referat nije objavljen, vjerojatno ga nije dostavio uredništvu zbornika. U ime Instituta posljednji put nastupio sam na znanstvenom skupu potkraj studenoga 1966. godine u Slavonskom Brodu s temom o Jedinstvenoj narodnooslobodilačkoj fronti u Slavoniji 1941.

U toku studenoga poduzeo sam sve aktivnosti da pronađem novo radno mjesto i to takvo gdje će biti veća plaća i osigurano stambeno zbrinjavanje. Između ostaloga vidio sam natječaj u *Borbi*, koji je raspisao Općinski odbor

SUBNOR-a Ogulin za radno mjesto povjesničara. Javio sam se na taj natječaj, a njihovi predstavnici posjetili su Institut i o meni razgovarali s tajnikom Instituta Josipom Mađarom. Tek kasnije ću saznati od izaslanika SUBNOR-a Ogulin da me je on nahvalio kao djelatnika i političkog aktivista. Kako je i on bio Tuđmanov pouzdanik, vjerojatno zato da me se riješe. Tu činjenicu je sasvim sigurno prenio i Tuđmanu, kako radim na odlasku iz Instituta. Nakon svega toga bio sam primljen na rad u Ogulinu, dobio sam rješenje o dvostruko većoj plaći nego što sam je imao u Institutu, novi dvosobni stan i neograničene materijalne mogućnosti na uspostavi muzeja u restauriranoj Frankopanskoj kuli te u istraživačkom i izdavačkom radu. Na taj način omogućio sam obitelji pristojan život, a sebi dobro radno mjesto.

Zadnji sastanak koji sam vodio kao sekretar OO SKH Instituta bio je 8. prosinca 1966. Sekretarijat je pripremio dobro uvodno izlaganje za raspravu o svekolikim problemima Instituta. Članovi SKH dobro su znali da Tuđmanovo čitanje Bakarićeva referata nema nikakve veze s nekom navodnom promjenom odnosa Bakarića i visokih partijskih foruma prema Tuđmanu. Tuđmanov biograf Darko Hudelist, raspolažući sa zapisnikom s tog sastanka, približno je istinito opisao njegov tijek. Bio je to mučan sastanak, a oni koji su najviše krivi zbog teškog stanja u Institutu, obranaški su kolektivno istupili, ne priznajući svoj doprinos o tom teškom stanju. Za njih je uvijek netko drugi bio kriv, služili su se i političkim etiketama, tvrdeći da su za stanje u Institutu krivi nosioci hegemonističkih, centralističkih i unitarističkih opredjeljenja. Bilo je očito da predstoji još velika borba za rješenje nagomilanih problema u Institutu i vjerovao sam da se taj problem ne može riješiti na nivou samo OO SKH Instituta, nego da se u taj proces moraju uključiti njegovi osnivači, što se je i dogodilo slijedeće godine.

Nakon toga sastanka, s već osiguranim novim radnim mjestom, potkraj prosinca 1966. godine podnio sam zahtjev za sporazumni raskid radnoga odnosa, što je i učinjeno. Iskustva, stručna i politička, koja sam odnosio iz Instituta dobro su mi došla i u pozitivnom i u negativnom u mom budućem radu.

Razdoblje “tuđmanizma” u Institutu 1961. — 1967. ocjenjivali su mnogi publicisti i povjesničari, a najbliži su istini oni koji su u to vrijeme radili u toj ustanovi. Počesto su te ocjene nepomirljivo suprotne, a od presudne važnosti je bila politička pozicija Franje Tuđmana od 1990. do 1999. Svakako je bilo pozitivno da je Institut osnovan i da je pružio mogućnost zaposlenja mnogim mladim školovanim povjesničarima. Međutim, od početka rada bio je diletant-

ski vođen i megalomanski organiziran, bez ikakve realne osnove. Pretvoren je u osobne ambicije direktora Tuđmana i rukovodeće vrhuške oko njega, sastavljene od isluženih vojnih i političkih kadrova koji sa znanstvenim radom nisu imali blage veze. S druge strane, Franjo Tuđman je nastojao da se profilira za najvažnijega povjesničara suvremene povijesti i u tome su mu svojim sabiračkim radom trebali služiti mnogi djelatnici, a posebno Odjel za dokumentaciju. U razvoju Instituta nije se oslonio na jezgro mladih povjesničara i nije im osigurao odgovarajuće trajno mentorstvo znanstvenika izvan institucije, već su bili izloženi lutanjima i samosnalaženju. Jednostavno rečeno, u Institutu se nisu stvorili bitni uvjeti za sustavni znanstveni rad da se od mlađih osoba stvori potrebni znanstveni kadar. Da je to bilo moguće govori činjenica da se u postuđmanovsko vrijeme u Institutu stvorio respektabilni broj znanstvenika koji su obilježili cjelokupni razvoj suvremene hrvatske historiografije. Moram priznati da u to vrijeme Franjo Tuđman nije ispoljavao bilo kakve nacionalne predrasude prema djelatnicima Instituta, jer je Institut po svom sastavu djelatnika bio višenacionalan, a među nama je bilo više pripadnika nacionalnih manjina. Tada Srbi u SR Hrvatskoj nisu bili nacionalna manjina, nego kao i Hrvati, konstitutivni narod.

Prvi put sam progovorio o eri "tuđmanizma" u Institutu, a to je i posljednji put.